

บทที่ ๑ บทกวี : บทกวีชีวิตของคนไทย

สุนทรภู่

กลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย

“ขวัญเจ้าเอ๋ย

ขวัญเอ๋ยมาสู่องค์เอ๋ย

ขอเชิญพระขวัญเมื่อวันเดือนเพ็ญ

ให้มาร่วมเย็นอย่าหนีไปไหน

ขวัญเจ้าเอ๋ย

ขวัญเอ๋ยขวัญเจ้าอย่าลนไปไกล

อย่าเที่ยวจมนพลิมอย่าระเหินระหาก

อย่ามีวุ่นหมกอย่ามีวุ่นไม่

ขอเชิญขวัญเจ้ารุ่งเข้าสู่กาย

อย่าลืมนึกหวนหวนขวัญเจ้าเอ๋ย”

ผู้ที่ไม่ประสบการณ์ชมการแสดงนาฏศิลป์ไทยคงคุ้นเคยกับ “บทเพลงเชิญพระขวัญ” ข้างต้น บทเพลงดังกล่าวเป็นการเชื้อเชิญและอาราธนาขอให้พระขวัญหรือขวัญกลับเข้าสู่ร่าง อย่าได้ไปเที่ยวเล่นหรือหลีกหนีหายไป และบทเพลงนี้ยังเป็นเพลงที่ร้องในพิธีเชิญขวัญในช่วงการทอผ้าขวัญนาค อันเป็นการสู่ขวัญเพื่อนาคให้อยู่ในที่อันควรอย่าได้ระหกระเหิน บทเพลงเชิญพระขวัญสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับขวัญของคนไทย ความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ของคนไทยมีการกล่าวถึงและบันทึกไว้ตั้งแต่สังคมดั้งเดิม ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นลักษณะร่วมของคนไทยในทุกท้องถิ่น ขวัญเป็นความเชื่อสืบต่อมาแต่โบราณว่า คนที่เกิดมาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ หญิงหรือชายย่อมมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดติดในร่างกายแต่กำเนิด เรียกว่า “ขวัญ” ถ้าขวัญอยู่กับตัว ก็จะมีสุขภาพดี แต่ถ้าขวัญหนีหายไปจะทำให้เจ้าของขวัญเป็นไข้เจ็บป่วยและอาจถึงแก่ความตายได้ หากขวัญไม่กลับสู่ร่างกาย ต้องทำพิธีทำขวัญหรือพิธีสู่ขวัญเพื่อให้ขวัญกลับสู่ร่างเดิม ความเชื่อนี้ฝังลึกอยู่ในจิตใจคนไทยสืบมา บทความนี้มุ่งหมายจะเสนอความหมาย

ช่วย : วิทยุชุมชนของปกฤษ

พงษ์ จิตอารีย์. (2545). การศึกษาบทสุขวิทยุและพิธีสุขวิทยุของชาวไทลื้อ อำเภอ

ปัว จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ที่คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัย, สาขาวิชาภาษาและ
วรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชัย ใจดีและยรรยง ศรีวิริยภรณ์. (2545). **ประเพณีและวัฒนธรรมไทไทย**. กรุงเทพฯ

: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด

เอมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ตีศกาล. (2545). **ประเพณีพิธีไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์
บรรณกิจ จำกัด.

สรณ์ ขจรวิทย์. (2520). **พิธีสุขวิทยุ**. เอกสารประกอบนิทรรศการ เรื่อง ไทอีสาน

บ้านเฮา, 5 - 9 ธันวาคม 2520, ไม่ระบุสถานที่จัดงาน

กรินทร์ ตุลาธานี. (2544). **บทกวีสุขวิทยุเรือและพิธีทำขวัญเรือของชาวไทยภาคใต้** :

การสร้างสรรค์และการถ่ายทอด. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขา
ศึกษารรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คุณค่า และพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญที่ยังคงดำรงอยู่ในวิถีชีวิตคนไทย ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงประโยชน์ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ อย่างรักตาม การทำขวัญมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยและแนวโน้มสื่อความนิยมลง อันเป็นสถานการณ์ที่ผู้อ่านอาจขบคิดต่อไปว่าทำอย่างไรความเชื่อและพิธีกรรมที่มีคุณค่าของชีวิตจึงจะคงอยู่อย่างเหมาะสมในยุคสมัยนี้?

1. ความหมายและความเชื่อเรื่องขวัญ

ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทพม่า ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญเป็นความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อที่เก่าแก่ที่สุด คำว่า “ขวัญ” เป็นคำโบราณตระกูลภาษาไทย พบได้ในชาติพันธุ์ไททั้งในประเทศไทยและนอกประเทศ ตัวอย่างเช่น คนไทในประเทศอินเดีย ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศพม่า เป็นต้น นอกจากนี้ พิธีกรรมเรียกขวัญยังเป็นพิธีกรรมเก่าแก่และมีการบันทึกในประวัติศาสตร์ พงศาวดารและวรรณกรรมโบราณนับได้ว่า ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อดั้งเดิมและมีความหลากหลายยาวนาน

คำว่า “ขวัญ” ความหมายของ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 169) กล่าวว่า “ขวัญ” หมายถึงผมหรือขนที่ขึ้นเวียนเป็นกรนหอย ; มังมงคล, สิริ, ความดี, เช่น ขวัญข้าว ขวัญเรือน ; สิ่งที่ไม่ดีตัวตน เชื่อกันว่า มีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล เป็นสุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็จะออกจากร่างไป ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่าง ๆ, เรียกผู้ตกใจง่าย คือเด็กหรือหญิงซึ่งมักจะขวัญหายบ่อยๆ ว่า ขวัญอ่อน และอนุโลมใช้ไปถึงสัตว์หรือสิ่งของบางอย่างเช่น ช้าง ม้า ช้าง เรือ่น ฯลฯ ว่ามีขวัญเช่นเดียวกับคนเหมือนกัน...”

นอกจากนี้ วรรณกรรมหลายเรื่องยังมีการขยายความและให้ความหมายและลักษณะของ “ขวัญ” ที่อยู่ในมนุษย์ บางครั้งเรียกว่า “ขวัญชีวิต” โดยให้อธิบายว่าขวัญเป็นสิ่งที่อยู่ประจำชีวิต สิ่งที่ไม่ดีตัวตน สิ่งที่ไม่ดีรูป และแรง (สิ่ง) อยู่ในร่างกาย ไม่มีอำนาจหรืออิทธิฤทธิ์ ใดๆ หากว่าขวัญไม่อยู่ในร่างกายของเจ้าของขวัญ ชีวิตจะไม่

ปกติ มีบางทัศนะกล่าวว่า ขวัญไม่ใช่จิตใจหรือวิญญาณ แต่หมายถึงสิ่งที่ครองใจ หากขวัญหายไปจากร่าง จะทำให้ร่างกายเกิดการเจ็บป่วยเรียกว่าขวัญหาย หากขวัญอยู่กับตัว จะทำให้เป็นปกติ และสุขภาพแข็งแรง

ในความหมายเปรียบเทียบ พระยาอนุমানราชชนกกล่าวถึง ขวัญว่า “ขวัญตรงกับคำฝรั่ง ว่า Soul แต่ขวัญของไทยเดิมและของจีนและของชาติต่าง ๆ ในเทพลมนั้นอินโดจีน ตลอดจนไปถึงมลายูมีประจำคนอยู่หลายขวัญ ผิดกับ Soul ซึ่งมีอยู่กับมนุษย์เท่านั้นและมีเพียงดวงเดียว” และมีอีกสังคมไทยรับศาสนาพุทธและคติทางพราหมณ์ ทำให้มีศัพท์ทางศาสนาเข้ามาร่วมด้วย ทำให้บางครั้งมีการเปรียบเทียบเพียงคำว่า ขวัญกับวิญญาณ อาจทำให้สับสนและเกิดการเข้าใจผิด เพราะ “ขวัญ” กำนัดขั้นในสังคมดั้งเดิมและสมัยอยู่ในคนทุกคน ขวัญของคนหลายชาติพันธุ์ในแถบอุษาคเนย์มีอยู่ทั่วไป ทั้งในคน สัตว์และสิ่งของอันเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสัตว์ คนกับสิ่งของรวมทั้งธรรมชาติแวดล้อมในชุมชน

ในสังคมไทยคนไทยมีความเชื่อร่วมกันว่า คนเรามีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวตน คือร่างกาย และส่วนที่ไม่เป็นตัวตน คือ ขวัญ ถ้าขวัญอยู่คู่ร่างกายเจ้าของขวัญมีความสุขสบาย แต่ถ้าขวัญออกจากร่างกายไป เจ้าของขวัญจะไม่ปกติ อาจเจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงตาย คนไทยภาคอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ ขวัญอยู่ประจำในมนุษย์ สัตว์และสิ่งของ เชื่อกันว่าขวัญจะช่วยให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ขวัญมีธรรมชาติเบา น่าง่ายไปง่าย ขวัญของเด็กมีลักษณะขี้เล่น ขี้กลัว และขี้ซน ชอบหลบหนีไปหากมีเหตุให้ตกใจ หากเป็นขวัญของผู้ใหญ่จะค่อนข้างมั่นคงตามวัย หากว่ามีเหตุที่ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลง เจ็บป่วยหรือมีเหตุร้าย เกิดภาวะหวาดหวั่น กลัว ตกใจ ทำให้ขวัญหนีออกจากร่างกาย เรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนีคือ ขวัญเสียหรือเสียขวัญ ทำให้เจ้าของขวัญเจ็บป่วย กินไม่ได้นอนไม่หลับ สุขภาพเจตเลี้ยว หากทำงานไม่ไต่ผล ถ้าต้องการให้ขวัญกลับคืนเข้าสู่ตัว จำเป็นต้องทำพิธีเรียกขวัญหรือพิธีสู่ขวัญ จึงทำให้ขวัญกลับเข้าสู่จิตใจในร่างดั้งเดิมและชีวิตปกติสุขเหมือนขวัญเป็นคู่ปรกอบ พิธีเรียกขวัญคนไทยในประเทศไทยเชื่อว่าขวัญชีวิตคนมนุษย์มี 32 ขวัญ หมายถึงขวัญมีประจำอาการ

32 ในร่างกาย เป็นชาตุดิน 20 คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ปอด ไต ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า กระดูกซี่โครง มันทอง และธาตุน้ำ 12 คือ ดี เสลด เลือด หนอง เหงื่อ ไคล มันทัน น้ำตา ปัสวะ น้ฉะลาย น้ขมูก ไขข้อ มูตร นอกจากนี้ ในบททำขวัญ จะเอ่ยถึงขวัญที่ประจำอยู่ที่ทุกส่วนของร่างกาย บางทีก็เรียกขวัญคือ ขวัญหู ขวัญตา ขวัญผม อาจกล่าวได้ว่าขวัญเป็นสิ่งสถิตอยู่ในส่วนทุกส่วนของร่างกาย แต่จำนวนขวัญจะแตกต่างกันไปตามความเชื่อของท้องถิ่นและชาติพันธุ์

2. ขวัญในวิถีชีวิตคนไทย

ความเชื่อและพิธีทำขวัญเป็นกระบวนการที่แสดงความรู้สึกและความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติระหว่างบุคคลกับครอบครัวและบุคคลกับชุมชน พิธีทำขวัญปรากฏในหลากหลายประเทศ อย่างไรก็ตาม การให้ความสำคัญต่อขวัญและพิธีทำขวัญมีความแตกต่างกัน มีการปรับชื่อและเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความเชื่อและพิธีทำขวัญของชาวไทยภาคกลาง

ขวัญเป็นความเชื่อของคนไทยภาคกลางมานาน หนังสือที่พิมพ์โดยพระยาอนุมานราชชนน (เสฐียรโกเศศ) สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และหม่อมเจ้าพูนพิพัฒน์ย ดิสกุล สะท้อนให้เห็นถึงความหมายและประเพณีการทำขวัญของคนไทยดั้งเดิม นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับบททำขวัญ พิธีทำขวัญ และการทำขวัญนาคภาคกลางที่สะท้อนถึงการดำรงอยู่ของประเพณีทำขวัญของชาวไทยภาคกลางในระยะใกล้นี้ จากวรรณกรรมดังกล่าวแสดงว่า ขวัญหมายถึงสิ่งที่มีตัวตน และเป็นสิ่งที่มีจิตใจ ขวัญสิงอยู่ในตัวตนและเป็นสิ่งที่ทำให้เจ้าของขวัญทุกข์หรือสุขได้ หากมีเหตุที่ทำให้ขวัญไม่อยู่กับตัวหรือออกไปเที่ยวเล่นเมเหตุร้ายเจ็บป่วยหรือมีเคราะห์กรรม และถ้าต้องการให้ขวัญกลับเข้าสู่ร่างกายต้องมีพิธีทำขวัญ อันหมายถึงการทำพิธีกรรมเพื่อเรียกขวัญให้กลับมาสู่เจ้าของขวัญ

การทำขวัญแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

(1) **การทำขวัญคน** คนไทยภาคกลางมีการบันทึกการทำขวัญให้เกิดขึ้นมิ่งมงคลและเป็นกำลังใจ มักมีพิธีทำขวัญในแต่ละช่วงวัยของชีวิต และช่วงที่ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงได้แก่ การทำขวัญเด็ก การทำขวัญเดือน การทำขวัญนาค การทำขวัญบ่าวสาว ในสังคมแบบเดิม การทำขวัญเป็นพิธีเรียบง่าย ต่อมาเมื่อศาสนาพราหมณ์เผยแพร่เข้ามาในสังคม การทำขวัญจึงมีพิธีและขั้นตอนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความนิยมในการทำขวัญลดลงมากโดยเฉพาะในสังคมเมือง ที่ยังคงอยู่คือการทำขวัญนาค

(2) **การทำขวัญพืชและสัตว์ที่สัมพันธ์กับคน** เป็นการทำขวัญเพื่อเสริมความเชื่อมั่น ราคีกถึงบุญคุณและเป็นสิริมงคล สำหรับทำขวัญสัตว์ มักเป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ต่อคนและต่อส่วนรวม ได้แก่ การทำขวัญข้าว การทำขวัญควาย การทำขวัญช้าง พิธีกรรมเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่ในสังคมเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำขวัญข้าวยังคงเป็นพิธีกรรมที่ชาวภาคกลางพื้นที่ปฏิบัติอยู่เสมอมีการขยับพิธีกรรมลงเสริมมงคลสิ่งของมัน ได้แก่ การทำขวัญเรือ การทำขวัญเสา การทำขวัญเกวียน และยังมีการทำขวัญพระพุทธรูป

ภาคกลางเป็นสังคมที่มีโลกทางวัตถุเจริญและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลทำให้ความเชื่อและวิถีปฏิบัติมีการเปลี่ยนแปลงไป การทำขวัญในภาคกลางเสื่อมความนิยมลงจากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างไรก็ตาม การทำขวัญนาคยังคงมีการปฏิบัติและสืบทอดในบางพื้นที่

จากการศึกษาของ จันทรพร นวลแพ่ง เรื่อง “การทำขวัญนาคภาคกลาง : การศึกษาทางศาสนวิทยาและมานุษยวิทยาการคนตรี” ในปี พ.ศ. 2559 เป็นการศึกษาการทำขวัญนาคในเขตกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานีและสมุทรปราการ โดยการศึกษาภาวะเหม่อลการทำขวัญนาค 13 คน และการศึกษากระบวนการทำขวัญนาค ในงานบวชนาค 13 งาน พบว่าการทำขวัญนาคเป็นความเชื่อของคนไทยที่นิยมให้ผู้ที่ลจชวช

ในพระพุทธศาสนาได้รับการอบรมสั่งสอน ให้รู้จักพระคุณของบิดามารดาที่ต้องบรม

เลี้ยงดูจนกระทั่งเติบโตจนสามารถเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และเป็นบารโหสน

แทนคฤหัสถ์ตามแบบที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ว่า บิดามารดาเป็นพระบิดาและพระ

มารดา หมอตำรายุทธ์และภูตยนิตร การทำขวัญนาคมีพิธีช่วงค่ำ และมีอุปกรณ์

ประกอบพิธีคือ เครื่องบายศรี ใบตอง ไผ่ขมบายศรี ผักขมบายศรี ใบขมิ้น (๒ใก้)

กล้วยน้ำว้า ขันใส่ข้าวสารใส่ปากแควนเวียนเทียน ขันใส่น้ำปลา เทียน ใบพลู แป้งเจิม

ของหวาน (ฝอยทอง ทองหยิบ ทองหยอด) มะพร้าวอ่อน สายสิญจน์ ดอกไม้ธูปเทียน

ชั้นตอนของการทำขวัญนาค เริ่มจาก ไหว้บูชาพระรัตนตรัย เคารพคุณ ปฏิสนธิ

(เรื่องแห้วหรือข้าวเปลือก) นามนาค (เรื่องแห้ว) สมมุติบายศรี (เรื่องแห้ว) เกาะบายศรี

(เรื่องแห้ว) สอนนาค เทียบขวัญ และเวียนเทียน สำหรับเพลงที่ใช้ในการทำขวัญนาค

มีทั้งเพลงไทยเดิม เพลงทำนองแหล่และเพลงที่ใช้ทำนองเพลงสากลและเพลงลูกทุ่ง

ในพิธีทำขวัญนาคทั้งหมดขอขวัญหรือหม้อทำขวัญเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม หม้อทำขวัญ

นาคต้องมีคุณสมบัติเหมาะสม 3 ประการ คือ คุณสมบัติทางกาย คือ เป็นผู้สมบูรณ์ภาพ

ร่างกายที่แข็งแรงพอที่จะประกอบพิธีทำขวัญให้สำเร็จลุล่วง คุณสมบัติทางวาจา หมายถึง

มีน้ำเสียงนุ่มนวลไพเราะ และใช้ถ้อยคำในการขับกล่อมให้ผู้ที่จะเข้าบวชเป็นพระภิกษุ

และผู้ที่จะเข้าร่วมพิธีเกิดความเชื่อถือ เกิดความซาบซึ้งและเกิดอารมณ์ที่คล้อยตามได้

และคุณสมบัติทางใจ หม้อทำขวัญนาคต้องเป็นผู้สติปัญญาดี เป็นผู้ที่ยอมรับในสังคม

มีค่านิยมและให้ความเคารพ พร้อมทั้งเป็นผู้ที่ยึดมั่นในศีลธรรมปฏิบัติตนอย่างดี

เข้าบวชในพระพุทธศาสนาให้เห็นซึ่งถึงพระคุณของบิดามารดาด้วยความเต็มใจโดย

ไม่เห็นแก่เงินจางรางวัล

การทำขวัญนาคก็ได้นอกจากนี้ บางวัดไม่ยอมให้จัดพิธีกรรมทำขวัญนาคในวัด ซึ่ง

อย่างเช่น วัดธาตุทอง วัดชลประทานรังสฤษดิ์ และวัดสวนแก้ว เพราะเห็นว่า

พิธีกรรมทำขวัญนาคเป็นกรรมของศาสนา ไม่ใช่แก่นของศาสนา ทั้งยังเป็นกรรมที่ผิด

และไม่ควรปฏิบัติยุ่งยาก แก่นของการบวชนาค คือการที่ผู้ที่บวชจะเข้าบวชนั้นประพฤติและ

ปฏิบัติตนให้สัมพันธ์กับผู้ที่จะเข้าบวชมี อธิการสังฆราช ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีสติตั้งมั่นที่

จะบวชเรียนในพระพุทธศาสนา และผู้ที่ยังสรุปเหตุผลที่ให้การทำขวัญนาคน้อย

ลงในสังคมปัจจุบัน 4 ด้าน คือ การทำขวัญนาคใช้จ่ายค่าน้ำสูง ประมาณ 20,000-

50,000 / ครั้ง สถานที่ในสังคมเมืองไม่เอื้ออำนวย เวลาของการทำขวัญนาคนานเกินไป

และหม้อทำขวัญนาคปฏิบัติตนไม่เหมาะสมและไม่อยู่ในศีลธรรม ทำให้ความเชื่อถือ

และความศรัทธา ต่อหม้อทำขวัญนาคน้อยลง

ในปี พ.ศ. 2546 สุทธิย์ ศิริสุวรรณ์ ได้ศึกษา พิธีทำขวัญของกลุ่มคน

ไทยในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ในยุคปัจจุบัน กลุ่มคนไทย ไทยพวนและไทยเขมรที่

จังหวัดฉะเชิงเทรา ยังคงมีความเชื่อและพิธีทำขวัญนาค พิธีทำขวัญชนิดใหม่ๆ พิธี

ทำขวัญปากสาว และพิธีทำขวัญข้าว พิธีทำขวัญที่มอบสร้างความสามัคคีในชุมชน

และรักษาวัฒนธรรมของกลุ่มชน และยังมีบทบาทในกำลังใจ ความอบอุ่นใจ สิ่งสอน

จริยธรรม ความคุณทางสังคม และให้ความเพลิดเพลินด้วย และยังได้วิเคราะห์ปัจจัย

ที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิธีทำขวัญ 6 ด้าน ความเชื่อเรื่องขวัญ ค่านิยมเกี่ยวกับ

ระบบอาวุโสและความกตัญญูของชุมชน จำนวนหม้อขวัญ ภาษาในบททำขวัญ พิธีกรรม

สภาพชุมชนและชนชาติชุมชน

2.2 ความเชื่อและพิธีของขวัญของชาวไทยภาคเหนือ

ขวัญคือความรู้สึกสุขสบายใจและกล้าหาญ มีพลังเต็มเปี่ยม ชาวล้านนาเรียก **“ขวัญอยู่กับบุญกับตัว”** นอกจากนี้ชาวล้านนาก็เรียกลักษณะขวัญที่อยู่กับเนื้อกับตัวว่า **“รู้สึก”** หมายถึงอาการของคนที่มีรูปร่าง รูสึกตัว มีความรู้สึกเข้าใจทุกอย่าง ทุกขณะพูด

และการการใดก็รู้สึกดี หมายถึงผู้ที่มีความรู้ตัว การตีความคำว่าขวัญของชาวล้านนาจึงมองว่า ขวัญเป็นพลังแฝงในจิตใจที่เป็นนามธรรม ดูแลควบคุมกายใจและวิญญาณให้สมดุลภาพขวัญของชาวล้านนาจัดแบ่งประเภทเหมือนกับคนไทยท้องถิ่นคือมีขวัญคน ขวัญพืช ขวัญสัตว์ และขวัญสิ่งของ (บ้านเรือนและเครื่องใช้ในการเกษตร)

ชาวล้านนาเชื่อว่า ขวัญอยู่ประจำตัวเพื่อปกป้องรักษาเจ้าของขวัญให้มีความสุขไม่เจ็บป่วย เมื่อเกิดเรื่องร้ายหรือมีความเจ็บป่วยอันเป็นเหตุให้ขวัญอ่อนหรือขวัญออกจากร่าง ชาวล้านนามีพิธีกรรมโบราณ เรียกว่า **“พิธีซื้อขวัญ”** หมายถึงพิธีเรียกขวัญให้กลับคืนมาสู่ร่างเดิม พิธีซื้อขวัญเป็นการสวดระหว่างความเชื่อเรื่องขวัญกับศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีซื้อขวัญจะกระทำในโอกาสที่ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีเหตุต้องจากบ้านไปไกล มีความเจ็บป่วยและเกิดอุบัติเหตุ หรือในกรณีที่มีบุคคลสำคัญมาเยี่ยมเยียนบ้านเมือง พิธีกรรมข้อขวัญของชาวล้านนาปฏิบัติร่วมกับพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ (ส่งเคราะห์) และพิธีสิบชะตา โดยจะมีปฏิบัติต่อเนื่องกัน โดยเริ่มจากการสะเดาะเคราะห์ การสิบชะตา และการเรียกขวัญ

พิธีกรรมข้อขวัญ ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในสังคมล้านนา ทั้งชนเผ่าชาวไทยล้านนาและชาวเหนือตอนล่าง มีบทบาทเป็นพิธีกรรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม สร้างเสริมกำลังใจและซัดตกลาจารยธรรมและพฤติกรรมคนในสังคม พิธีเรียกขวัญหรือพิธีทำขวัญของชาวเหนือมีหลายลักษณะ ได้แก่ การเรียกขวัญเด็ก (การท้าวขวัญ) ขวัญลูกแก้ว (นาค) ขวัญนาค ขวัญสามเณร ขวัญผู้ปวย ขวัญบ่าวสาว ขวัญผู้ที่จะเดินทางไกล ขวัญผู้ที่มาเยือน ขวัญผู้ใหญ่บ้านและอาจารย์วัด ขวัญข้าวจังหวัด ขวัญวัวควาย ขวัญเรือคน ขวัญเสา ผู้ที่เข้าร่วมพิธีเรียกขวัญ มี หมอขวัญ เจ้าของขวัญ ญาติพี่น้องที่เข้าร่วมพิธีเรียกขวัญอุปการณุปริศารณมีเครื่องขกายศรี

(ทำจากใบตองและดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม ประดิษฐ์เป็นหุ่นสวยงาม) ไม่ดื่ม ข้าว กล้วยน้ำไย พญู หมกเมี่ยง บุหรี่ ตายดิบและค้ายูกขี้มือ ขึ้นตอนของพิธีกรรมข้อขวัญ คือ การเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรม พร้อมกับเชิญหมอขวัญมาท้าวพิธีตามฤกษ์ยามที่กำหนดไว้ ในช่วงพิธี หมอขวัญจะท้าวพิธีเรียกขวัญ โดยเริ่มจากกล่าวคำอัญเชิญเทวดา บทเรียกขวัญ (เป็นสำนวนท้าวหรือสำนวนแต่งขึ้นโดยปฏิภาณในช่งท้าวพิธี ก่) ช่งเรียกขวัญจะท้าวพิธีเสียงท้าวขวัญภาแล้วหรือยัง จากนั้นหมอขวัญจะเอาน้ำมนต์มาพรมให้เจ้าของขวัญพร้อมทั้งอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข และให้คำยสาขาสัญจนามต์มีเชื้อของเจ้าของขวัญเพื่อให้อายุยืน และมั่นคงมีเชื้อของเจ้าของขวัญร่วมกับเนื้อกับตัว จากนั้นผู้เข้าร่วมงานก็จะร่วมรับพรจากอาหารและเจ้าของขวัญร่วมทานอาหารและทานใช้ดื่มที่ประกอบพิธี จากนั้นญาติจะนำเครื่องบายศรีไปวางไว้ที่หัวนอนของเจ้าของขวัญคำเรียกขวัญจะมีเนื้อความที่แตกต่างกันไปตามประเภทของพิธีกรรม

(1) พิธีซื้อขวัญผู้ปวย

พิธีซื้อขวัญหรือพิธีสู่ขวัญผู้ปวยหรือคนเจ็บไข้ เป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติทั่วไปในสังคมล้านนา หากผู้ใดมีอาการเจ็บป่วย จากอุบัติเหตุหรือโรคร้ายสุขภาพไม่แข็งแรง หรือมีเหตุทำให้ละสังขารไป เสียใจ ตลอดจนผู้ปวยที่อยู่ในระยะฟื้นตัวจากการอาการเจ็บป่วย ส่วนสามารถประกอบพิธีซื้อขวัญได้ทั้งสิ้น ในชุมชนจึงมีการประกอบพิธีสู่ขวัญเกือบทุกวัน การซื้อขวัญผู้ปวยมีจุดมุ่งหมายให้ขวัญของผู้ปวยกลับคืนมา เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและปลดปล่อยโรคร้ายให้เจ้าของขวัญมีความสุขแข็งแรง มีพลัง มีความอบอุ่นใจที่ญาติพี่น้องเอาใจใส่ตน ทำให้ผู้ปวย มีกำลังใจต่อสู้กับโรคร้ายให้เจ็บ ให้ปกติโดยเร็ว

พิธีซื้อขวัญเป็นพิธีกรรมขนาดเล็ก จัดโดยครอบครัวและญาติพี่น้อง อาจมีเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาช่วยงานบ้าง เริ่มแรก หมอขวัญจะท้าววันฤกษ์

ที่เหมาะสมในการประกอบพิธีมงคล ชาวบ้านจะเชื่อกันว่า เทอมนี่เดิมนั้นวัน

เปลี่ยนวันไม่ตั้งเขตการประกอบพิธีกรรม บางแห่งก่อนทำพิธีต้องขวัญ หมอขวัญจะเชิญผู้ช่วยไปทำการซื้อขวัญที่ถูกทำนายทายทักว่าไปตรงหรือผู้ช่วยบอกสถานที่หรือเป็นสถานที่เกิดอุบัติเหตุ หลังจากนั้นหมอขวัญจะทำพิธีเรียกขวัญ พิธีเรียกขวัญมีอุปกรณ์คือ เครื่องบายศรี ข้าวปั้น กล้วย ไข่ต้ม ดอกไม้ รูปเทียน และเงินต้นตั้ง บางครั้งมีการใช้ไก่ต้ม กรณีที่ใช้ไก่ต้มเป็นเครื่องบายศรีที่มีผู้สงอายุ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่นับถือของชุมชน พิธีสงขวัญจะเริ่มต้นด้วยการจัดขันตั้ง มีหมาก พลุ ผ่า ดอกไม้ เทียน เหล้าขาว และเงินคำขันตั้งให้หมอขวัญ จากนั้นเข้าสู่พิธีสงขวัญ โดยมีการกล่าวสั้นบทพุทธโธ การเชิญขวัญ การป้องกันขวัญ การโปรยเคราะห์ การผูกขวัญและการมอบขวัญ โดยการผูกขวัญ หมอขวัญจะกล่าวบทผูกแขน พร้อมกับทำการผูกข้อมือซ้ายเพื่อเรียกขวัญมาและผูกข้อมือขวาเพื่อให้ขวัญอยู่ กล่าวขอให้ขวัญกลับคืนมา หายป่วยและอายุยืนหมอนขวัญยืน สุดท้ายหมอขวัญกล่าวมอบขวัญให้กับเจ้าของขวัญ หมอขวัญบางท่านอาจจะยกเอาถ้วยใส่เครื่องข้อนขวัญ (อุปกรณ์ประกอบพิธีเรียกขวัญ) เช่นไปมอบขวัญให้กับย่าหมอนึ่งในครัว หรือหนึ่งหมายถึงหมอรองให้ข้าวกวลาที่หนึ่งข้างเหนียว นอกถ้าย่าหมอนึ่งให้ช่วยดูแลและเจ้าของขวัญซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งในการอบครัวให้หายจากความเจ็บป่วยโดยเร็ว

(2) พิธีเรียกขวัญเด็กของชาวภาคตะวันออกเฉียง

ชาวกระเหรี่ยงหรือชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรื่องขวัญ เมื่อมีเด็กเกิดใหม่จะมีภาครัดสายรัดบรจุในกระบอกไม้ไผ่และบริเวณอกอกไม้ไผ่ด้วยเศษผ้า แล้วนำไปผูกติดกับต้นไม้น้ำป่ารอบบ้าน ต้นไม้ที่เรียกว่า “เดอฮู่” แปลว่า ต้นไม้สายราก ชาวกระเหรี่ยงเชื่อว่าขวัญของเด็กจะอยู่ที่ต้นไม้นี้ หันมตัดต้นไม้เด็ดขาดหากใครตัดต้นไม้นี้ จะทำให้ขวัญของเด็กหนีไป เด็กจะเกิดความเจ็บป่วย ผู้ที่ตัดต้นไม้นี้จะถูกรับเป็นกัพ่อและแม่ของเด็กจะนำไปทำต้มยาไปประกอบพิธีกรรมเพื่อเรียกขวัญกลับมาเลี้ยงเด็ก ชาวปากกระบอกเชื่อว่า เด็กเกิดใหม่มีขวัญ 37 ขวัญ มีชื่อเรียกเป็นชื่อของสัตว์ เช่น ขวัญนก ขวัญเสือ ขวัญกิ้ง เป็นต้น พ่อจะผูกข้อมือเพื่อเรียกขวัญเด็กที่เกิดใหม่ ส่วน

แม่จะเตรียมเสื้อผ้าชุดใหม่ให้ลูกพร้อมใส่ก้อนหินลงไปในเสื้อผ้าใหม่เพื่อเป็นการอายุพรให้เด็กมีอายุยืนและแข็งแรงตั้งต้นมา เด็กคลอดที่โรงพยาบาล พ่อจะผูกข้อมือรับขวัญที่โรงพยาบาล นอกจากนั้น ชาวภาคจะบูชียังประกอบ “พิธีเรียกขวัญข้าว” หากภายหลังจากการเก็บเกี่ยวและนวดข้าวอีกด้วย

2.3 ความเชื่อและพิธีสงขวัญของชาวภาคอีสาน

ชาวไทยอีสานมีความเชื่อเรื่องขวัญมาแต่โบราณ ขวัญเป็นสิ่งไม่มีตัวตน มีประจักษ์วิดิขององคนและสัตว์ตั้งแต่เกิด เชื่อว่าคล้ายกับจิตหรือวิญญาณที่แฝงอยู่ในตน หากมีเหตุที่ทำให้ขวัญไม่ดี เช่น ความเจ็บป่วยไปทำงานต่างถิ่น หรือมีเหตุให้ตกใจ เสียใจ ขวัญจะหนีออกจากตัวตน จะต้องทำการเรียกขวัญ ชาวอีสานเรียก “พิธีสงขวัญ” หรือ “พิธีสูตร (สูตร) ขวัญ” บางทีเรียกการบายศรีสงขวัญ หรือ การบายศรีสูตรขวัญ (สูตรขวัญเป็นคำเก่าแก่ของชาวอีสานแปลว่าการสวด) เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัว ให้มีกำลังใจ ส่งเสริมจิตใจให้ดี ชาวอีสานมีพิธีสงขวัญหลายประเภท การสงขวัญเด็ก การสงขวัญแม่อยู่กรรม การสงขวัญแม่มาจน การสงขวัญแม่อยู่กรรม การสงขวัญคน การสงขวัญแก้วสวย การสงขวัญคนเจ็บป่วย การสงขวัญพระสมณ การสงขวัญผู้ควาย การสงขวัญผู้ชั่ง การสงขวัญนา การสงขวัญลาน การสงขวัญข้าว การสงขวัญผู้เลี้ยงลูก การสงขวัญเกวียน การสงขวัญกองข้าว การสงขวัญเขื่อน การสงขวัญผู้ใหญ่ การสงขวัญผู้กลับจากทางไกล การสงขวัญผู้ที่จะจากไปไกล การสงขวัญผู้มาเยือน จะเห็นได้ว่าชาวอีสานมีการสงขวัญหลายประเภท และมีความเชื่อที่ต่างกันออกไป (บทสูตรขวัญหรือบทสวดขวัญ) ที่แตกต่างกันออกไป คำสูตรขวัญหรือคำเรียกขวัญมีการแต่งแบบร้อยกรอง จำนวนไพเราะและมักเป็นคำคล้องจอง ชาวอีสานมีการสงขวัญหลายโอกาสและหลายกรณี มีข้อสังเกตว่าชาวอีสานให้ความสำคัญต่อขวัญและกำลังใจ อาจเพราะชาวอีสานต้องตั้งรกรากกับความทุกข์ยากและผลของภัยรอบตัวทำให้มักเกิดขวัญหนีหรือขวัญเสียได้ง่าย จึงต้องมีการสงขวัญหรือการล้อนขวัญ (การซื้อขวัญ) เป็นประจำ

การบายศรีสู่ขวัญของชาวอีสานเป็นพิธีกรรมผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ พิธีทางพุทธศาสนามีการนำมนต์พระสังข์ 5 รูป

ในกาลครั้งพุทธทศมุตต์ และประพรหมนำพระพุทธรูปมาตั้ง ต่อจากนั้นเจ้าภาพจะถวายบัตร
ตาพราร สำหรับศาสนาพราหมณ์ จะมี พราหมณ์ หรือ หมอขวัญ เป็นผู้ทำพิธี และมี
การจัดเตรียมอุปกรณ์ คือ พานทองเหลืองหรือขันสัมฤทธิ์ จัดเป็นพานบายศรี 3 หรือ
5 หรือ 7 ชั้น ประกอบด้วย ใบตอง ใบไม้และดอกไม้ และมีข้าวต้มมัด ขนม อ้อย กล้วย
ปั้นข้าวเหนียว ผ่าย เยียน นอกจากนี้ยังจัดพานอีกใบหนึ่ง มีแพรวา ผ่า หวี กระจะกา
น้อย น้าหอม หรือเครื่องแต่งตัวของเจ้าของขวัญ ชั้น 5 ชั้น 1 สำหรับ และเหล่า 1 ชาว

ในพิธีสุขขวัญพราหมณ์หรือหมอขวัญจะเป็นผู้กำหนดฤกษ์ยามในการ
สู่ขวัญ ผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญประกอบด้วย หมอขวัญ ผู้รับการสู่ขวัญ ญาติมิตรและเพื่อนบ้าน
พิธีสู่ขวัญมักประกอบพิธีในช่วงเช้า เจ้าภาพจะยกพานบายศรีหรือภาชนะขวัญ (พา
ขวัญ) มาไว้บริเวณโถงบ้านหรือชานบ้าน จากนั้นก็จะเชิญหมอขวัญและผู้รับการสู่ขวัญ
นั่งหันหน้าเข้าหาชนขวัญ ญาติมิตรและเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานนั่งล้อมวงรอบชนขวัญ
ทุกคนพนมมือ หมอขวัญจะจุดเทียนตั้งบนยอดของภาชนะขวัญ หมอขวัญจะเริ่มสวด
บทสูตรขวัญ บทสูตรขวัญจะมีลักษณะร้อยกรอง บางทีเรียกว่ากาพย์หรือขำย (ขำย)
การสวดเริ่มด้วยภาษาบาลี จากนั้นก็เป็นภาษาท้องถิ่นหรือภาษาอีสาน ก่อนจบแต่ละ
ตอนของการสวด หมอขวัญจะเรียกขวัญโดยลงท้ายด้วย "มาต่อ ขวัญเอ๋ย" หรือ
"มาเอ๋ย ขวัญเอ๋ย" ผู้ที่นั่งล้อมวงภาชนะขวัญก็จะร้องรับพร้อมกันว่า "มาต่อ ขวัญเอ๋ย"
เมื่อบทสูตรขวัญเรียบร้อยแล้ว หมอขวัญจะเอาผ้ายศผูกข้อมือผู้รับการสู่ขวัญ จากนั้น
พอมือและญาติพี่น้องก็มาผูกให้ต่อไป สบายก่อนการผูกผ้ายศนิยมผูกมือซ้าย ต่อมาก็
การผูกเท้าข้อมือซ้ายและขวา ด้วยผูกข้อมือมักจะผูกไว้ 2-3 วันหรือ 7 วัน ก็ดึงออก
บ้างทั้งนำไปเพื่อเป็นสิริมงคล ในปัจจุบันชาวอีสานยังคงปฏิบัติพิธีสู่ขวัญ โดยเฉพาะ
การสู่ขวัญป่าสาวและการสู่ขวัญเขมรเหมือนกัน แต่ความนิยมก็ลดลงกว่าในอดีต

2.4 ความเชื่อและพิธีสู่ขวัญของชาวไทยภาคใต้

ชาวไทยภาคใต้มีความเชื่อเรื่องขวัญเช่นเดียวกับชาวไทยภาคอื่น มี
การอยู่ถึงการทำขวัญข้าว การทำขวัญนาค การทำขวัญป่าสาว แต่ไม่เชื่อสิ่งที่ชัดเจนนัก
การทำขวัญของชาวไทยภาคใต้ที่มีการปฏิบัติและสืบทอดต่อเนื่องคือ "การทำขวัญเรือ"

ในปี พ.ศ. 2544 อภิวัฒน์ ตูลารักษ์ ได้ศึกษา เรื่อง บททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญ
เรือของชาวไทยภาคใต้ : การสร้างลัทธิและกาพย์ทนต์ โดยศึกษาบททำขวัญเรือ
ของชาวไทยในจังหวัดชุมพร นครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานี พิธีทำขวัญเรือเป็น
พิธีกรรมผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องขวัญ พุทธศาสนา ถิติทางพราหมณ์และ
ความเชื่อเรื่องผี การทำขวัญเรือเป็นการทำให้เมฆ่านางที่ปกป้องรักษาเรือและลูกเรือมี
ความพึงพอใจ เป็นการแสดงความเคารพ เป็นสิริมงคลและยังเป็นการขอขมาลาโทษ
ต่อเมฆ่านาง การทำขวัญยังเป็นการแสดงออกถึงการรำลึกถึงบุญคุณของเรือที่เป็น
เครื่องมือในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้พิธีกรรมทำให้ลูกเรือมีขวัญกำลังใจ มีกำลัง
ใจในท่ามกลางและเกิดศรัทธาในการทำงาน การทำขวัญเรือมีการจำแนกเป็น พิธี
ทำขวัญเรือประมงและพิธีทำขวัญเรือการค้าขาย

พิธีทำขวัญเรือประมงมักประกอบพิธีกรรมก่อนที่จะนำเรือออกไปใช้
ในแม่น้ำหรือทะเล นิยมทำในวันเสาร์หรือวันอังคาร เพราะถือว่าเป็นวันเมฆซึ่ง บุคคลที่
เข้าร่วมในพิธีทำขวัญเรือคือหมอขวัญ เจ้าของเรือและครอบครัวของเจ้าของเรือ ลูกเรือ
การทำขวัญเรือมักไม่มีบุคคลภายนอกหรือเพื่อนบ้านเข้าร่วมพิธีกรรม เครื่องสิ่งของใน
การทำขวัญ ประกอบด้วย เครื่องบวงสรวงสังวอย มีถาวร 12 ชนิด มี ปลา ปู กุ้ง
ไก่ต้มหรือเบ็ดต้ม ขนม เหล้า น้ำดื่ม อาหารหวานและผลไม้ และยังมีการผูกปากพร
ผูกหัวโขงเรือ ด้วยแดงต้วยขาวเพื่อใช้ผูกโขงเรือ พวงมาลัยและดอกไม้ กระดาษเงิน
กระดาษทอง และทองคำเปลว เบิงหอม น้ำมันจันทร์สำหรับประพรหมหัวเรือ อุบาคัน
สำหรับหมอขวัญมีบายศรีปากชาม (อาจมีหรือไม่ก็ได้) ชั้นน้ำมันเตาและน้ำมันพร้อม
ใบเงิน ใบทองเพื่อใช้ประพรหมน้ำมัน ในการประกอบพิธีทำขวัญเรือหมอขวัญจะเริ่ม
พิธีด้วยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยและปักธูปไว้ที่อาหารคาวหวานชนิดละ 1
ดอกจากนั้น หมอขวัญจะกล่าวบททำขวัญ ประเภทด้วย 7 ส่วนคือ บทประณมพจน์
บทชุมนุมเทวดา บทไหว้ครุ บทอัญเชิญเทวดา บทเชิญขวัญเมฆ่านางหรือบททำขวัญเรือ
บทเชิญเทวดาลับ บทขอพรและบทลาเครื่องสังวอย เมื่อใกล้ถึงบทสุดท้ายลูกเรือ
ผู้แปรรทำขวัญเรือและตัดทองคำเปลวที่โขงเรือ จากนั้นจึงเจิมหัวเรือด้วยแป้งจันทร์

มีหมอมและลูกโขนหรือด้วยตัวเขาเองและรอบกล้าเรือ และมีการจัดประเพณีเป็น
นสรี่งพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมสามารถรับประทานอาหารที่เป็นเครื่องบางสรวงได้เพื่อ
วามเป็นสิริมงคล บทบาทของพิธีทำขวัญเรือ มี 3 บทบาทคือ บทบาทเชิงจิตวิทยา
บทบาททางวัฒนธรรมและเป็นกระบวนการขับเคลื่อนเทคโนโลยีทางสังคม อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน
ชีวิตและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้พิธีทำขวัญเรือลดความสำคัญลงและ
ถูกหายไปเป็นบางพื้นที่

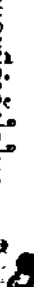
คุณค่าของพิธีผู้ขวัญ

ชาวไทยหลายชาติพันธุ์เชื่อว่า ขวัญเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิต ทำให้
จิตมีพลังและดำรงอยู่ตามครรลองปกติได้ พิธีกรรมผู้ขวัญให้ความหมายเชิง
สัญลักษณ์ที่ให้ความเป็นสิริมงคลกับชีวิต เสริมพลังขวัญและกำลังใจให้กับ
ภัวของขวัญและผู้ขวัญเข้าพิธีผู้ขวัญ อันกลายเป็นคำกล่าวของคนไทยที่คุ้นเคยว่า **“ขอให้ม
ขวัญกำลังใจ”** ดังนั้น ขวัญจึงมีคุณค่าและความหมายต่อชีวิตคนไทย และพิธีผู้ขวัญ
งานพิธีที่เชื่อมโยงและแสดงออกถึงความหมายของขวัญ คุณค่าของพิธีผู้ขวัญมีดังนี้

3.1 พิธีผู้ขวัญให้กำลังใจ ความเชื่อมโยงและความอบอุ่นใจในชีวิต

พิธีผู้ขวัญเป็นพิธีการเชิงสัญลักษณ์ ที่ประกอบด้วยทหมอขวัญ ผู้เข้าร่วม
พิธีผู้ขวัญ เจ้าของขวัญหรือผู้รับการผู้ขวัญเจ้าภาพ บิดา มารดาและญาติพี่น้องผู้เฒ่า
แก่ และเครื่องประกอบพิธี (บายศรีและอุปกรณ์ตามประเภทของพิธีผู้ขวัญ) และ
พิธีกรรมจะดำเนินไปโดยทหมอขวัญ (อาจมีผู้ช่วยของทหมอขวัญ) ภายใต้เวลาและฤกษ์ที่
และบททำขวัญที่มีสาระและสำนวนที่สวยงามกล่าวอย่างมีลีลาจึงทวระของอัยยคำเฉพาะ
ชกกล่าวเป็นภาษาพื้นเมือง เป็นภาษาถิ่นภาษาของภาคเหนือ ภาษาไทยลาว ของชาวอีสาน
วันต้น

ทุกพิธีกรรมมีเป้าหมายในการสร้างความเป็นสิริมงคล สร้างให้เกิด
ขวัญและกำลังใจต่อผู้รับขวัญและผู้ที่มาอยู่ในภาวะวิกฤตหรืออยู่ในภาวะการณ
เปลี่ยนแปลงจากภาวะหนึ่งไปสู่ภาวะหนึ่ง ผู้รับขวัญจะเกิดความอบอุ่นใจที่มีพ่อแม่

เครือข่ายและมิตรมาร่วมในพิธีกรรมเพื่อให้คลายกังวลและกำลังใจในการเผชิญ
ปัญหาวิกฤตการณ์หรือเรื่องราวหนักหน่วงไปด้วยดี ตัวอย่างเช่น พิธีผู้ขวัญผู้ขวัญ
ทำให้ผู้ป่วยมีกำลังใจ ต่อสู้กับโรคร้ายได้เจ็บ พิธีผู้ขวัญบ่าวสาว ทำให้คู่บ่าวสาวเริ่มต้น
ชีวิตครอบครัวด้วยความมั่นใจและได้ข้อคิดเห็นในการครองชีวิตครอบครัวพิธีผู้ขวัญ
ผู้ที่จะทำงานต่างถิ่น ทำให้ผู้ไม่รู้สึถึงถึงความห่วงใยและความเอื้ออาทรของสมาชิกใน
ครอบครัวและเดินทางไปทำงานโดยสวัสดิภาพ และพิธีผู้ขวัญเข้าข่าทำให้เห็นผลลิตอุตม
สมบุญนี้ เจ้าของนางจะมีกำลังใจในการต่อสู้กับอุปสรรคในการทำงานและไปเยื่อข้อต่อ
อุปสรรคที่ทั้งปวง เป็นต้น

3.2 พิธีผู้ขวัญช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีในชุมชน

ในพิธีผู้ขวัญผู้เข้าร่วม คือผู้รับขวัญและผู้เข้าร่วมพิธีผู้ขวัญ
นอกจากนี้ยังมีสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมเตรียมการและช่วยเหลือให้พิธีกรรมสำเร็จลงได้
พิธีผู้ขวัญจึงเป็นพิธีกรรมที่เป็นประเพณีที่ช่วยให้มีการรวมคน การรวมน้ำใจ เกิด
ความสามัคคีในญาติมิตรและในชุมชน ญาติพี่น้องจะมาช่วยเหลือกันอย่างพร้อม
เพียบและมาให้กำลังใจ เอาใจใส่และทำให้อบอุ่นใจ คลายความกังวล นอกจากนี้ พิธี
ผู้ขวัญผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่หรือผู้ม่ายอื่น จำเป็นที่จะต้องมีพิธีกรรมภายในชุมชนหรือ
สังคมส่วนรวม เป็นการสร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นในกลุ่มชนชั้นสังคม
ตัวอย่างเช่น พิธีผู้ขวัญบ่าวสาว พิธีทำขวัญนาค เจ้าภาพจะเชิญสมาชิกในชุมชนมา
ร่วมงาน บุญตีพื้นน้องและเพื่อนบ้านที่คุ้นเคยจะมาช่วยเตรียมงาน

3.3 พิธีผู้ขวัญเป็นกระบวนการสร้างค่านิยมและสืบทอดจรรยาบรรณใน สังคม

พิธีผู้ขวัญเป็นกระบวนการการสังคมที่ก่อให้เกิดจากความเชื่อเรื่องขวัญ
ผสมผสานกับความศรัทธาในพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และความเชื่อเรื่องผี
นอกจากนี้ยังผนวกกับค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับความกตัญญู การมีสัมมาคารวะ
ความเคารพ จกการบรรณาการและบทสวดในพิธีผู้ขวัญจะสะท้อนถึงความเชื่อเหล่านี้
ดังนั้นพิธีผู้ขวัญทำหน้าที่ในการสร้างค่านิยมและสืบทอดความดีงามในชุมชนให้
คงอยู่อย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ขวัญเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตคนไทย ก่อตั้งถิ่นและทุกชาติพันธุ์ คนไทยมีการดูแลและรักษาขวัญผ่านพิธีทำขวัญ ภาคกลางและชาวใต้มีการประกอบพิธีทำขวัญลดลง แต่ภาคเหนือและภาคอีสานยังคงมีความเชื่อ และพิธีทำขวัญในหลายมิติของชีวิต ในการดูแลสุขภาพทางจิตใจและจิตวิญญาณ พิธีทำขวัญนับเป็นการวางสิ่งคมที่ช่วยเหลือและดูแลสุขภาพด้านจิตใจได้อย่างสอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

- จันทร์พร นวลแพง. (2539). การทำขวัญภาคกลาง : การศึกษาทางคนตรีวิทยา และมานุษยวิทยาการดนตรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
- ชาคริต อนันท์รามัน. (2526). บทสวดขวัญจังหวัดเลย. คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเลย. รายงานการวิจัย.
- ชาคริต อนันท์รามัน. (2538). จรรยาบรรณหมอปั่นบ้าน. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์.
- ญิววิญญ์ ศรีวงศ์ราช. (2544). การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาเรื่อง “ขวัญ” ในวรรณกรรมพิธีกรรมล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพย์สุดา นัยทรัพย์. (2542). การศึกษาประเพณีทำขวัญของจังหวัดพิษณุโลก. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม. รายงานการวิจัย.
- บัวศรี ศรีสูง. (2535). สีต-คงฮีสถาน และปกิณกะคดี. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด
- บุญล้ำ ไชยพรหมวงศก. (ไม่ระบุปีที่พิมพ์). ตำแหน่งและประเพณีชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : แองแตร์นาติอองนาล ปารีสส์.
- ปรีชา พิณทอง. (2534). ประเพณีโบราณไทยอีสาน. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม ออฟเซ็ท.
- มนัส สุขสัย. (2534). การบายศรีสู่ขวัญ. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การสืบทอดท่านองไทยอีสาน, 11 - 12 มิถุนายน 2539 ณ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด.